

Pisma iz slovanskih krajev.

III.

V Bytomu (na Gornjem Šleskem), 31. maja 1890.

Častiti gospod profesor!

Odgovor moj se je zakasnil. Vzrok je ta, da se je moje delo v zadnjem času jako pomnožilo.

Od 1. aprila izdajemo nov, socialno-političen list, »Praca« (delo), enkrat na teden. S tem listom je mnogo truda, kar si lahko mislite.

Tudi so bile razmere take, da smo morali v poslednjem času večkrat stopiti v javnost. Treba se je bilo pečati z delavskim vprašanjem in delavskim gibanjem. Vsako nedeljo imamo po dva shoda na različnih krajih, da poučujemo delavce o socialnem vprašanju.

To dvoje me pač — upam — izgovarja dovolj, zakaj Vam še le danes zopet pišem.

Vaša pisma me jako zanimajo in razveseljujejo. Potrudil se bodem, da se Vam za to skažem hvaležnega, kolikor le dovoljujejo moje slabe moči. Pač vem, da Vas bode najbolj zanimalo, ako Vam popišem tukajšnje razmere.

Gornje-šlesko ljudstvo, katero so od naroda poljskega — od skupnega naroda — vladarji poljski ločili z nenavadno lahkomišljenostjo že pred šeststo leti¹⁾, izgubilo je polagoma v tem dolgem času vse, samo vere svoje in jezika ni izgubilo. Pravim izrečno: ljudstvo, zakaj višji in srednji stanovi so se po-

¹⁾ V Šlesko (poljski »Szląsk«) so prišli Slovani v 6. stoletju. V 10. stoletju je prišla dežela pod oblast poljskega vojvodstva. Poljski kralj Vladislav II. je razdelil leta 1163 Šlesko med tri sinove svoje, ki so jo vladali drug od drugega neodvisno. Od leta 1178 se je delilo Šlesko stalno v Gornje- in Dolnje-Šlesko. A vladarjev je imelo Šlesko mnogokrat več nego dva;

polnoma ponemčili. Noben vihar, katerih je bilo mnogo v teh časih, ni mogel ljudstvu vzeti teh dveh zakladov. A dasi ljudstvo govori poljski, ni se imelo za poljski narod, pač še manj za nemškega. Ljudstvo se je imelo za gornje-šlesko ljudstvo (lud Górnoszląski), torej za nekaj drugega, nego so Poljaki, in za nekaj drugega, nego so Nemci. Tako je bilo še l. 1860. Poljaki so se večkrat trudili, da bi v ljudstvu vzbudili poljsko zavest, celó izmed ljudstva so prišli nekateri veljavni možje do prepričanja, da so Gornje-Šlezaki (Górnoszląsacy) Poljaki, in hoteli so to prepričanje vcepiti svojemu ljudstvu. Pa vse brez uspeha — ljudstvo se je oklepalo navedenega mnenja. Tu pa privrši kulturni boj!

Duhovniki, po svojem stanu najpriljavnejši voditelji ljudstva, so bili v narodnem oziru dokaj hladni in malomarni. A ko jih je začel prijemat kulturni boj, jeli so se oklepati ljudstva gorkeje in srčneje. Rodoljubi so se čim dalje bolj bližali ljudstvu, in ker je to govorilo poljski, govorili so ž njim v poljskem jeziku. Od l. 1867 je izdajal Karol Miarka »Katolik«-a. Iz prva je bilo nekaj stotin naročnikov. Ob začetku kulturnega boja pa so priporočali njegov list, podpirali so ga tudi z denarjem, in hitro je rastle število naročnikov, da jih ima danes nekaj nad 13.000.

ti so se bojevali med seboj in tako zavirali, da se dežela ni mogla razvijati. V 13. stoletju je stopila dežela pod varstvo Češke; od leta 1526 je spadalo Šlesko k Avstriji, a v miru l. 1763 je prepustila Avstrija večji del Šleskega Prusiji, katera je ima še vedno. Zares tužna osoda, pač žalostnejša, nego slovenska! Op. uredn.

Ne bodem Vam slikal te jako zanimive dôbe narodnega in verskega razvoja. Kar bi utegnil povedati, to Vam pojasnjuje knjižica, katero imate pač v rokah, »Karol Miarka«. Kulturni boj je torej najprej pomagal, da je prišlo med ljudstvo več omike. Pred 20 leti je čitalo morebiti kak časopis 2000, danes ga čita najmanj 20.000 ljudij.

Miarka je v prvi vrsti deloval za katoliško stvar. To je bilo naravno, tako so zahtevale tudi razmere.

Prodal je časopis »Katolik« Poznanjcu gu. lic. Stanislavu Radiejewskemu, sedanjemu deželnemu poslancu kempenskemu.

Dasi se je tudi še dalje verska stran v boju najprej poudarjala, vendar je

začel g. Radiejewski polagoma poučevati ljudstvo tudi o narodnosti. Deloval je jako uspešno in plodovito. Sicer je moral sedeti tri leta in pol v ječi zaradi prestopkov tiskovnega zakona, a niti za las se ni oddaljil od prvotne poti. Moje pero je nezmožno, da bi ga opisalo, kakor je vreden. Samo to rečem na kratko: on je narodnjak v najlepšem in najboljšem pomenu, požrtvovalen, neustrašen, izvrsten kot časnikar, dober, plemenit kot človek, vrlo sposoben, da vodi narod in ga pripravlja za boj, vzgleden v vsakem obziru kot duhovnik.

Ta mož je torej dosegel, da jih danes le malo malo ne umeva, da Gornji Šlezak in Poljak — je isto.

(Konec.)

Kriva prisega.

rohôt iz grla spušča in grozno divji smeh —
Prisege krive nosi Cerin na sebi greh;
Ob mizo v vinski družbi zasaja trdo pest,
Pregnál bi rad iz prsij strašilo — svojo vest . . .

Do srede se pomiče viharno-temna noč,
A sosed moj odhajaš od vinske družbe vroč;
Za hrbtom pač kdo hodi, in kaj je pred teboj?
Mordá le sluh ti laže, te vara vid nocoj?

K prisegi pred razpelom povzdignil prste tri,
Da jezik ti popolno resnico govori:
Posezati ne vidiš po sebi prstov treh?
Pred sabo krvaveče razpelo glej na tleh!

A kaj po strani gledaš, prešinja li te strah?
Pogumno dalje stopi, ne bodi v srcu plah!
Grabé za vrat te prsti peklenščekove pestí,
Preti nogám peterih iz ran razpela kri.

Zapirajo ti sapo, že prsti te davé,
Pogubno ti oblija peneča kri nogé;
Nazaj — naprej ne gledí, zakrij z rokó obraz,
Le kar čez bližnji deri sosedov znani laz! —

oba lepo in lično izrezana in živo porbarvana. Pod podobami bile so z nevesčo roko vrezane besede: »Zhlovek, glej, povfod zhuva te Bofhje oko.« Vse to je Lovre večkrat opažal, ali vsled radovednosti, ali vsled dolgega časa, ko mu je živinica mirno mulila travo ter se šulila muham se braneč ob nizko grmovje. Sčasoma je začel tudi on rezljati take podobice in domačini so trdili, da delo ni napačno. Njegov boter je celó rekel, da bode Lovre dober žličarski mojster, ko doraste. Le napisa deček

ni mogel nikakor uganiti, kaj pomenjajo one kljuge, pike, kolesca in zopet kljuge in zopet kolesca. Nekdaj pa se vendar ojači ter vpraša botra Medveda, o katerem so trdili, da ima celó črne bukve. Dobri mož je fantu sicer rad povedal, a vzdihnil je: »Lovre, škoda, da ne moreš kam v šolo!« Seveda deček ni umel tega vzdihla. Znano mu je bilo sicer v Črnem vrhu poslopje, kjer trdé, da je šola. Znotraj ga vendar ni videl, krščanskega nauka učil se je v župniški hiši. (Dalje.)

Revni planinar.

Nebo oblačno zdaj mi prsi stiska,
Zakaj pač drugim vedro lice kaže,
Zakaj nekterim le se sreča laže,
Brezskrbnik pa v veselja raju vriska?

Ko rojstni kraj sem mladolet ostavil,
Iskat sem sreče stalne šel po svetu:
Podobo svojo v velem zrl sem cvetu,
Ki dež krepilni ni ga bil ozdravil.

Domače želel spet sem si dobráve,
Kjer svet uspenja v zračne se višine,
Razgled prostran odpira se s planine:
I tu življenja bednega trpim težave.

Obupa vendar sence le bežite!
Res, tožna mi je zemlja pod nogami,
A svóboda in vzori so nad nami;
Trdnó stojim, kot skale vekovite.

—c.

Pisma iz slovanskih krajev.

III.

(Konec.)

Dokler je trpel kulturni boj, bili so z Radiejewskim zadovoljni povsodi, kjer vlada katoliško mišljenje. Ko so si pa priborili katoličani nekak mir, izpremenilo se je marsikaj v tem oziru, zlasti, ko je bil izvoljen vladika dr. Kopp za knezovladiko vratislavskega. Gospod Radiejewski je spadal v poznanjsko vladikovino, zato je pritiskala vlada, da so ga poklicali

domov. Nekoliko časa se je nadejal, da se bode mogel povrniti kmalu na prejšnje mesto, toda vlada je čula pazno nad njim. Namignili so mu, da dobi takoj katerokoli čisto poljsko župnijo, ako je le prosi. A do danes se ni mogel za to odločiti; sedaj je opravitelj dveh župnij v šrodskem (Szroda) okraju.

Da bi Vam poročal o vseh posameznostih sedanje dóbe, tega pač ne tirjate.

Treba bi bilo dotikati se osebnostij, zlasti voditelja naših tukajšnjih listov in sploh naslednika poprej omenjenih dveh mož: a raje za sedaj to zamolčim, ker ne vém, ali bi njegovi skromnosti s tem ustregel, ali ne. Rečem Vam z dobro vestjo, da hodimo sedaj po isti poti, po kateri so hodili in se borili naši predniki. Tudi to lahko omenjam, da je naše splošno stanje mnogokrat težavnejše, nego je bilo v najhujših dneh kulturnega boja. Le premislite!

Najprej šolstvo. Naše »krasno« šolstvo je tako uravnano, da se ponemčuje naša mladež, ki hrepeni po višji omiki. Prav tista sila ponemčuje — vsaj večinoma — naš srednji stan. A s tem jemljó mladini tudi krščanstvo, ko mu jemljó narodnost. In to nekrščanstvo prodira čim dalje bolj v ljudstvo. Ministri nečejo tega verjeti. A enkrat bomo doživeli jako žalostne nasledke in jih tudi čutili. Naši mladiči, katere vzgajajo v sedanjih državnih šolah, so »najlepši elementi« za nemirne in nevarne množice, katerim ni nič sveto. Ljudje pred dvajsetimi in več leti niso imeli narodnega čustva, a imeli so vero in jezik. Sedanji imajo v ugodnem slučaju nekoliko površnega znanja o verskih resnicah — večinoma nimajo nič vere —, pa se tudi ne zavedajo skoro nič svoje narodnosti. Žal, da nakladajo te razmere še duhovnikom težave, katerih skoro ne premagajo. Odkar je po kulturnem boju mir, so duhovniki v narodnih vprašanjih dokaj hladni, nekateri se morebiti le preveč uklanjajo nemštvu.

Poleg tega pa nas vznemirja tudi delavsko vprašanje. Prav v sredi tega gibanja smo. Sila težavno je v teh različnih zadevah vse prav opazati, urav-

nati in poprijeti. »Katolik« ima hudo nalogo za dva urednika.

Vendar se je temu listu na strani ustanovil še drug list, ki naj bi se pečal najprej in posebno z delavskim in socialnim vprašanjem. Kar sega v življenje našega kmeta in delavca, to se obdeluje v tem listu. Da morete umeti, kakega duha je naše ljudstvo, omenjam, da ima sedaj, ko to pišem (konec maja), naš list »Praca« 8400 naročnikov; naročnina mu je na leto 1 marka (blizu 60 kr.) Stroški listovi so pokriti.

Naposled so razne ovire od vladne strani. O tem ste marsikaj čitali in tudi v svojem listu ste že omenjali. Bodisi, da se hočemo versko, bodisi da se želimo povzdigniti narodno, vlada pazi na nas, oboje se ji zdi sumljivo. Lahko umevamo. Vlada hoče okrepčati protestantovstvo in nemštvo, in vsako gibanje v prid katoličanstva in poljske narodnosti se ji zdi nevarno.

Dasi je težav in zaprek veliko, vendar pogum nam ne upada. Delo, trdi boji nas bodo utrdili in nam le še pomagali narod privedi do zmage.

A vidim, da se je moje pismo jako raztegnilo in skoro moram prositi odpuščanja.¹⁾ Pa še nikakor ni to vse, kar bi se dalo reči o naših razmerah. Upam, da dopolnim to še v drugih pismih. Za sedaj se pa Vam priporočam in bivam

Vaš

pokorni

A. N.

¹⁾ Uredništvu in pa — tako mislimo — častitim čitateljem ni to zanimivo in odkrito pisano pismo nikakor predolgo, marveč zdí se jim dragoceno. Taka poročila vzbujajo zavest, da smo si bratje, in nas vnemajo za vstrajno delo. Zato pa pisatelja lepo zahvaljujemo in ga prosimo še mnogih pisem. Uredn.

